

М. Г. Орел,
д. держ. упр., професор кафедри публічного адміністрування,
Міжрегіональна Академія управління персоналом
ORCID ID: 0000-0002-9071-5602

DOI: 10.32702/2306-6814.2022.11—12.75

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГУМАНІТАРНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ COVID-19: ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ

M. Orel,
Doctor of Science of Public Administration, Professor of the Department
of Public Administration, Interregional Academy of Personnel Management

ENSURING HUMANITARIAN SECURITY IN COVID-19: CHALLENGES AND THREATS

У статті увага приділяється гуманітарним чинникам: мова, історична пам'ять, освіта, релігія, національна культура, які є ключовими елементами стабільності соціуму, його політичної зрілості та консолідованості. Акцентується увага на тому, що в умовах пандемії Covid-19 важливим є забезпечення гуманітарної безпеки, що має бути спрямоване на реалізацію національних інтересів та захист національних цінностей у гуманітарній сфері. Це насамперед: зміцнення, консолідація нації, ефективне та соціально орієнтоване державне управління гуманітарними процесами, зміцнення науково-технічного та технологічного потенціалів, забезпечення інноваційного розвитку держави з метою досягнення належного рівня конкурентоспроможності країни. Також показано роль взаємодії та співпраці цифрових інфраструктур й гуманітарної сфери, особливо культурної та освітньої її складової для забезпечення стійкості на рівні країни. Цікавим та важливим висновком є те, що, навіть за відсутності високого рівня соціокультурних факторів, що сприяють співпраці, наявність цифрових інфраструктур є достатньою, щоб забезпечити високий рівень стійкості, тобто мова вже йде про необхідні та достатні умови забезпечення стійкості. Отже, поєднання інфраструктури культурної, освітньої та цифрової співпраці мають підвищити стійкість країни та стати одним з інструментів нівелювання ризиків та загроз в умовах пандемії COVID-19 в гуманітарній сфері. Досліджено цифрові інструменти, їх недоліки та переваги.

The article highlights the general trends of how organizations and employees are adapting to the pandemic, the lessons they have learned will effectively change and adapt to the "new norm" after COVID-19. Clarifying the correlation between socio-cultural factors and digital infrastructure (digitalisation) should provide a better understanding of their real impact on the level of sustainability and competitiveness at the national level. The main attention was focused on the fact that humanitarian factors: language, historical memory, education, religion, national culture are key elements of the stability of society, its political maturity and consolidation. To do this, we analyzed existing legal documents, articles published in the field of business, public administration, non-profit journals and got acquainted with other related studies on this topic. Ensuring humanitarian security should be aimed at realizing national interests and protecting national values in the humanitarian sphere. This is, first of all, the strengthening, consolidation of the nation, effective and socially oriented state management of humanitarian processes, strengthening scientific, technical and technological potentials, ensuring the innovative development of the state in order to achieve an appropriate level of competitiveness of the country. It also shows the role of interaction and cooperation of digital infrastructures and the humanitarian sphere, especially the cultural and educational component to ensure sustainability at the country level. We have seen that the introduction of distance studies, educating (remote work) and digital tools at both the meso and macro levels increases the effectiveness of the implementation of remote work policies and digital transformation plans at the meso level and ensures the sustainability of organizations and workplaces in a new format of work

organization. An interesting and important conclusion is that even in the absence of a high level of socio-cultural factors that promote cooperation, the presence of digital infrastructures is sufficient to ensure a high level of sustainability, that is, we are already talking about the necessary and sufficient conditions for ensuring sustainability. Therefore, the combination of the infrastructure of cultural, educational and digital cooperation should increase the country's resilience and become one of the tools for leveling risks and threats in the context of the COVID-19 pandemic in the humanitarian sphere. Digital instruments, their defects and advantages, are investigational.

Ключові слова: гуманітарна безпека, виклики та загрози, умови пандемії Covid-19, стійкість, цифрова інфраструктура, освітня складова, дистанційне навчання (дистанційна робота), цифрові інструменти.

Key words: humanitarian security, challenges and threats, conditions of the Covid-19 pandemic, sustainability, digital infrastructure, educational component, distance studies, educating (remote work), digital instruments.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У період пандемії людство стикнулося з новими викликами та загрозами до яких не було готове, також вони торкнулися й гуманітарної сфери. Політика національної безпеки в гуманітарній сфері має бути спрямована на подолання загроз, які є реальними/потенційними чинниками (факторами) та явищами, які ускладнюють, або унеможливають реалізацію національних інтересів в гуманітарній сфері. Поділяючи джерела загроз на зовнішні та внутрішні. Акцентуємо увагу на внутрішніх, які найбільше актуалізувалися в умовах пандемії Covid-19: недостатньо розвинений рівень розвитку інноваційних процесів в освітній, культурній, науково-технологічній та інформаційно-комунікаційних галузях; недостатня розробленість нормативно-правової бази, яка б регламентувала та врегульовувала суспільні відносини у сфері забезпечення національної безпеки в гуманітарній сфері в умовах пандемії Covid-19; зниження ефективності системи освіти і виховання, недостатня кількість кваліфікованих кадрів у галузі забезпечення національної безпеки в гуманітарній сфері в умовах пандемії Covid-19 тощо. Виокремлення вказаних вище джерел загроз можуть призводити до формування останніх у гуманітарній сфері, зокрема, мова йде про втрати освітніх компонент, моральних та духовних орієнтирів, зростання девіантної поведінки; посилення науково-технічного відставання України від розвинутих країн, зниження інтелектуального потенціалу країни; зниження рівня довіри до влади та втрата лояльності до держави; зростання інертності тощо.

Пандемія COVID-19 безпрецедентним чином вразила організації та співробітників у кожному секторі по всьому світу. Організаціям і працівникам різних секторів стало надзвичайно важко працювати в умовах підвищених обмежень мобільності. Пандемія фактично порушила попередні операційні моделі та внесла зміни, такі як дистанційна робота та впровадження цифрових технологій, які є повсюдними і потенційно можуть тривати після пандемії. З'ясування кореляції між соціокультурними факторами та цифровою інфраструктурою (діджиталізацією) має надати більшого розуміння щодо реального їх впливу на рівень стійкості та конкурентоспроможності на рівні країни, необхідних та достатніх умови забезпечен-

ня стійкості. Тож з'ясування інфраструктури культурної, освітньої та цифрової співпраці мають на меті підвищити стійкість країни як одного із дієвих інструментів нівелювання ризиків та загроз в умовах пандемії COVID-19 в гуманітарній сфері. Актуальним є дослідження цифрових інструментів, їх недоліки та переваги.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Питанням розгляду гуманітарної сфери як складної функціональної системи присвятили свої роботи низка вітчизняних вчених Чупрій Л., Ситник Г., Газарян С., Валевський О., Здіорук С., Степико М., Орел М. [1—7]. Використання конфігураційного аналізу дозволило Запеллетто А. та Орланді Людовіко Булліні у своїй роботі розглянути інфраструктури культурної та цифрової співпраці як два основні фактори, що підвищують стійкість [8]. Варто говорити про те, що принципи організації стійкості істотно зміняться в ситуаціях до і після COVID-19, оскільки COVID-19 був серйозною проблемою для організацій і співробітників. Незважаючи на зростання кількості досліджень на цю тематику, існує потреба у більш повному розумінні змін, яких зазнали організації та співробітники під час пандемії та можливі інструменти реагування на них, зокрема в гуманітарній сфері [5; 9; 18—20].

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Стаття має на меті висвітлення питання забезпечення гуманітарної безпеки в умовах Covid-19, окреслення основних викликів та загроз з акцентом на освітню сферу. Розуміння загальних тенденцій того, як організації та співробітники пристосовуються до пандемії, як вони будуть змінюватися та адаптуватися в "новій нормі" після COVID-19. З'ясувати кореляцію між соціокультурними факторами та цифровою інфраструктурою (діджиталізацією) щодо впливу на рівень стійкості та конкурентоспроможності на рівні країни. Дослідження цифрових інструментів, їх недоліки та переваги.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

В інституційному аспекті політика національної безпеки в гуманітарній сфері розглядається як діяльність суб'єктів національної безпеки: державних органів, громадських організацій, посадових осіб та окремих громадян, об'єднаних цілями і завданнями із захисту прав і свобод людини, цінностей громадянського суспільства, національних інтересів держави в гуманітарній сфері, яка здійснюється у межах правового поля. У функціональному аспекті політика має бути спрямована на забезпечення захищеності культурних, освітніх, наукових, духовно-релігійних та інших життєво важливих інтересів українського народу в гуманітарній сфері (особи, громадянського суспільства, держави) від внутрішніх загроз і зовнішнього втручання та включає систему суспільно-політичних заходів, яка забезпечує цю захищеність [1, с. 40]. Чупрій Л. у своїх дослідженнях розглядає гуманітарну сферу як складну, багатфункціональну систему, яка складається з низки фундаментальних чинників, базується на трьох засадничих принципах (національні цінності, національні інтереси, національні цілі) і включає такі основні аспекти забезпечення, а саме: концептуально-аналітичний (розробку методолого-теоретичних засад, зокрема визначення мети, принципів, загроз, основних стратегічних і тактичних завдань реалізації політики національної безпеки в гуманітарній сфері), організаційно-управлінський (практичне створення механізмів виявлення, попередження та запобігання загроз національній безпеці в гуманітарній сфері через організацію, координацію та контроль діяльності відповідних владних та громадських структур) та ресурсний (залучення відповідних матеріальних, інтелектуальних, інформаційних та інших ресурсів для здійснення рішень в сфері гуманітарної безпеки) [1, с. 37]. У період пандемії людство стикнулося з новими викликами та загрозами до яких не було готове, також вони торкнулися й гуманітарної сфери.

Політика національної безпеки в гуманітарній сфері має бути спрямована на подолання загроз, які є реальними / потенційними чинниками (факторами) та явищами, які ускладнюють, або унеможливають реалізацію національних інтересів в гуманітарній сфері. Поділяючи джерела загроз на зовнішні та внутрішні. Акцентуємо увагу на внутрішніх які найбільше актуалізувалися в умовах пандемії Covid-19: недостатньо розвинений рівень розвитку інноваційних процесів в освітній, культурній, науково-технологічній та інформаційно-комунікаційних галузях; недостатня розробленість нормативно-правової бази, яка б регламентувала та врегулювала суспільні відносини у сфері забезпечення національної безпеки в гуманітарній сфері в умовах пандемії Covid-19; зниження ефективності системи освіти і виховання, недостатня кількість кваліфікованих кадрів у галузі забезпечення національної безпеки в гуманітарній сфері в умовах пандемії Covid-19 тощо.

Виокремлення вказаних вище джерел загроз можуть призводити до формування останніх у гуманітарній сфері, зокрема, мова йде про втрати освітніх компонент, моральних та духовних орієнтирів, зростання девіант-

ної поведінки; посилення науково-технічного відставання України від розвинутих країн, зниження інтелектуального потенціалу країни; зниження рівня довіри до влади та втрата лояльності до держави; зростання інертності тощо.

У своїй роботі Заппеллетто А. та Орланді Людовіко Булліні використовуючи конфігураційний аналіз розглядають інфраструктури культурної та цифрової співпраці як два основні фактори, що підвищують стійкість країни [8]. Окреслення ролі спільного використання мереж у підвищенні стійкості було досліджено та концептуалізовано авторами на рівні країни. Використання запропонованого та здійсненого конфігураційного аналізу цифрових інфраструктур та соціокультурних факторів, на думку авторів має підвищити стійку конкурентоспроможність держав. Розглядаючи три різні бази даних на рівні країни, Заппеллетто А. та Орланді Людовіко Булліні дослідили, як різні поєднання культурних факторів, що взаємодіють та цифрова інфраструктура формують показники сталого розвитку, аналіз здійснювався з використанням нечіткого якісного порівняльного аналізу (fs-QCA) 16 європейських країн. Показано, що високий рівень кореляції соціокультурних факторів та цифрової інфраструктури сприяють співпраці та пов'язані з високим рівнем сталої конкурентоспроможності на рівні країни [8]. Отримані результати свідчать про те, що за наявності високого рівня цифрових та культурних факторів, що дозволяють створювати мережі для співпраці, країни також характеризуються високими показниками сталості. Також, автори говорять про те, що навіть за відсутності високого рівня соціокультурних факторів, що сприяють співпраці, наявність цифрових інфраструктур є достатньою, щоб забезпечити високий рівень стійкості, тобто мова вже йде про необхідні та достатні умови забезпечення стійкості. Тож інфраструктури культурної, освітньої та цифрової співпраці мають на меті підвищити стійкість країни та стати одним з інструментів нівелювання ризиків та загроз в умовах пандемії COVID-19 в гуманітарній сфері.

Пандемія COVID-19 (або коронавірусна хвороба 2019) є однією з найбільш безпрецедентних криз охорони здоров'я 21 століття. Хвороба, яка виникла в місті Ухань, виявилася подією, що спричинила до нестабільності, невизначеності, складності та неоднозначності, яка шокувала та стурбувала кожен сегмент людської цивілізації [10]. Уряди в усьому світі запровадили суворі блокування, заходи відстеження контактів та оцифрування, щоб врятувати життя, забезпечуючи безперервність основних послуг. Інтенсивність та тривалість обмежень мобільності суттєво вплинули на організації та працівників різних секторів [11; 12]. Пандемія COVID-19 безпрецедентним чином вразила організації та співробітників у кожному секторі по всьому світу. Організаціям і працівникам різних секторів стало надзвичайно важко працювати в умовах підвищених обмежень мобільності. Пандемія фактично порушила попередні операційні моделі та внесла зміни, такі як дистанційна робота та впровадження цифрових технологій, які є повсюдними і потенційно можуть тривати після пандемії. Зважаючи на ці обставини, важливо було запитати, як організації та співробітники будуть підтримувати себе.

Незважаючи на те, що здійснюється багато досліджень щодо COVID-19, немає всебічного уявлення про зміни на мезо (організаційному) та мікро (індивідуальному) рівнях. Висвітлення загальних тенденцій того, як організації, співробітники, науковці та викладачі пристосовуються до пандемії, уроки, які вони засвоїли, і як вони будуть змінюватися та адаптуватися в "новій нормі" після COVID-19, на які ризики та загрози варто звертати увагу для реагування на наслідки пандемії у гуманітарній сфері є надзвичайно актуальним. Щоб досягти цього було проаналізовано існуючі нормативно-правові документи, статті, опубліковані у сфері бізнесу, державному управлінні, некомерційних журналах та ознайомилися з іншими дослідженнями дотичними до цієї теми. Ми бачимо тенденцію до впровадження дистанційної роботи та цифрових інструментів як на мезо-, так і на мікрорівнях. Ефективна реалізація політики дистанційної роботи та планів цифрової трансформації на мезорівні забезпечить стійкість організацій та робочих місць у новому форматі організації праці. Незважаючи на те, що ці тенденції відрізняються в різних галузях та країнах, все ж можна говорити про деяке загальне збільшення гнучкості організацій і співробітників щодо прийняття нових рішень, що робить їх більш відкритими для інновацій. Так у статті Рагаван, Аартгі, Мегмет Акіф Демірціоглу, Серік Оразгалієв наведено важливі рекомендації для організацій, щоб зробити ці переходи більш стійкими в середньостроковій та довгостроковій перспективі [9].

Безперервність послуг під час COVID-19 стала проблемою в державному секторі, приватному секторі та неприбутковому секторі [13]. Постраждали навіть основні послуги, такі як охорона здоров'я, освіта, державне управління, комунальні послуги тощо. Щоб подолати виклики, організаціям довелося переналаштувати свої ресурси, системи та робочу силу (співробітників). Співробітники зіткнулися з несподіваними змінами у своєму робочому середовищі й багатьом довелося пристосуватися до віддаленої роботи та прийняти рішення з цифровізації для забезпечення безперервності обслуговування, тоді як інші в таких секторах, як виробництво, були змушені продовжувати роботи на робочому місці. Багато співробітників зіткнулися з скороченням оплати праці, а деякі навіть втратили роботу під час кризи. Однак позитивним є те, що пандемія дозволила організаціям розвинути стійкість, оскільки вони почали реагувати, відновлювалися та намагалися відтворити себе після пандемії. Тривалість, інтенсивність та наслідки пандемії COVID-19 створюють значні можливості для організацій, співробітників, викладачів та науковців щодо сприйняття змін [5; 7; 11; 13; 14]. Організації та співробітники розвивалися з огляду на реагування на кризу впродовж усього життєвого циклу пандемії. З огляду на цю ідею, автори Рагаван, Аартгі, Мегмет Акіф Демірціоглу, Серік Оразгалієв, запропонували таку структуру Надзвичайна ситуація (нестационарна ситуація) — Навчання — Інституалізація — Нова реальність, яка допомагає пояснити цей перехід (ННІН) [9]. На відміну від деяких досліджень, які розглядають стійкий перехід як цикл змін, структура ННІН описує пандемію як порушення, яке піднімає реакцію організацій і співробітників на новий рівень, тобто пост-COVID-19 [16; 17].

Ми говоримо, що принципи організаційної стійкості істотно змінилися й незважаючи на зростання кількості досліджень на цю тему, існує потреба у більш повному розумінні змін, яких зазнали організації та співробітники під час пандемії [5; 9; 18—20].

У умовах сьогодення виникає необхідність у он-лайн навчанні. Та чи завжди воно є ефективним? Наприклад, у 2021 році 32% українських випускників "провалили" ЗНО з математики (Освітній скандал в Україні: чому третина школярів провалила ЗНО з математики). Чому це критично? За даними Forbes, 8 з 10 найбільш високооплачуваних професій в Україні потребують значних знань з математики (Форбс рейтинг). Якщо ми говоримо про майбутніх фахівців-управлінців, також є над чим замислитися...

Електронне навчання або веб-навчання — це певна система дистанційного навчання, яка використовується в процесі навчання через мережу Інтернет або Інтранет з використанням системи управління освітою [21]. Впровадження технологічних інновацій змінюють засоби масової інформації для вивчення освітніх програм, щоб допомогти учням та здобувачам у реальному часі чи офлайн опанувати очікувані програмні результати навчання. Електронне навчання має як низку переваг так і певні недоліки. Безумовною перевагою є те, що воно дешевше ніж звичайний процес навчання [21; 22]. Загалом, логічним є поділ електронного навчання на два підходи:

1) асинхронне електронне навчання, як правило, сприяє засобам масової інформації (за допомогою електронної пошти, використання спільних платформ/дошок обговорень для учнів та викладачів, для учнів, які не мають можливості бути в онлайн). Це змушує учнів витратити більше часу на те, щоб у будь-який час увійти в середовище електронного навчання та завантажити документи чи надіслати повідомлення викладачам чи одноліткам;

2) синхронне електронне навчання, яке зазвичай підтримується технічними засобами інформації, такими як відео конференції, чат, спільне використання інтерактивних дошок, Google Disk та ін.. в онлайн, має потенціал для підтримки учнів у розвитку навчальних спільнот. Студенти та викладачі відчувають синхронне електронне навчання щодо того, щоб ставити запитання та відповідати на них у режимі реального часу. Синхронні заняття допомагають учням та здобувачам відчувати себе безпосередньо активно залученими до навчального процесу. Електронне навчання може створити систему навчання для студентів, особливо для отримання матеріалу з Інтернету, навіть з того місця, де студенти знаходяться, без необхідності зустрічатися віч-на-віч з вчителями, якщо вони не в класі. Електронне навчання — це веб-навчання, як системи електронного навчання, які іноді також називають системами управління навчанням (Learning Management Systems (LMS) LMS), які використовуються для розробки, управління та поширення навчальних онлайн-матеріалів із забезпеченням спільного доступу, або віртуальними навчальними середовищами.

Коли почали впроваджувати онлайн-навчання, студенти та викладачі виявили кілька перешкод та особливостей: по-перше, обмежене використання цифрових

платформ лише в певних можливостях доступу (обмеження за часом, вимоги технічної реалізації, тощо); по-друге, обмежені можливості у використанні цифрових платформ під час навчального процесу як вчителів, учнів, так і батьків; по-третє, сигнальні обмеження (якість та швидкість Internet зв'язку) під час проведення навчальної діяльності; по-четверте, студенти, як правило, залишають уроки, тому що немає віч-на-віч викладання та навчання; проблемним є виконання завдань в команді [5].

Проте є багато досліджень, що аналізують бар'єри електронного навчання [23] та онлайн-навчання в звичайних умовах [24]. Варто окреслити особливості онлайн платформ для освітніх цілей: немає потреби реєстрації користувача; немає необхідності завантажувати клієнт програми; працює з різних OS/браузерів; просте підключення за посилання; наявність чату для обміну повідомленнями й файлами; функція трансляції екрану; наявність інтерактивної дошки; можливість запису конференції. У якості додаткових переваг можна визначити: можливість переходу між "кімнатами"; можливість підключити кілька спікерів одночасно. Лідерами програмного забезпечення для електронного навчання наразі є Google Meet; Zoom; Moodle; Google Classroom.

Тож, дослідники зацікавлені в розробці функцій веб-орієнтованого навчання за допомогою Moodle, або модульне об'єктно-орієнтоване динамічне середовище навчання (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment). Архітектура адаптивного електронного навчання — Moodle (Модульне об'єктно-орієнтоване динамічне середовище навчання). Moodle — це система керування курсами (CMS — Course Management System) — програмний пакет, розроблений, щоб допомогти викладачам створювати якісні онлайн-курси, платформу електронного навчання з відкритим вихідним кодом, яка представляє чудову платформу для розміщення ресурсів та комунікаційних засобів. Зазвичай, функціями CMS є завантаження файлів, дискусійні форуми, функції подання завдань, записи календаря, параметри оцінювання, а також модулі зворотного зв'язку, вікторини, тести тощо. CMS є єдиною спільною організованою системою в режимі онлайн/офлайн на основі курсу та пов'язаною з попередньою реєстрацією всіх учасників на курс. Функції Moodle розроблені дослідниками, таким чином, щоб полегшити роботу не лише вчителям/викладачам та учням, а й батькам. Він має за мету допомогти всім учасникам контролювати викладання та вивчення. Можливостями та перевагами якого є: створення курсів; об'єднання студентів і курсів у класи; щоденник студента; журнал викладача; варіанти графічного інтерфейсу; безкоштовний ресурс; багато варіантів для перевірки; мобільний застосунок; тощо [5].

Системами дистанційного навчання також є Office 365 — хмарний інтернет-сервіс і програмне забезпечення від компанії Microsoft (можливостями та перевагами зокрема, є: програми для створення курсів; програми для створення тестів; чат із можливістю аудіо і відео комунікації; багато можливостей для автоматизації процесів, безкоштовний ресурс, знайомий інтерфейс тощо); NetAcad — система дистанційного навчання від компанії Cisco (можливостями та перевагами

зокрема, є: готові курси з напрямків IT, економіки, менеджменту; можливість відкриття академії у закладах вищої освіти; створення власних курсів і практичних завдань; безкоштовний курс; можливість брати участь в змаганнях та олімпіадах; Google Classroom — веб-сервіс створений Google для навчальних закладів з метою спрощення створення, поширення і класифікації завдань без паперовим шляхом (можливостями та перевагами зокрема, є: створення курсів; застосунок для телефону; щоденник студента; журнал викладача; безкоштовний ресурс; багато варіантів робіт для перевірки; чат із можливістю аудіо і відео комунікації. Schoology — віртуальне навчальне середовище для шкіл та вищих навчальних закладів, що дозволяє користувачам створювати, керувати та ділитися навчальним вмістом (можливостями та перевагами зокрема, є: створення курсів; інтеграція курсів; щоденник студента; журнал вчителів; безкоштовний ресурс; багато варіантів робіт для перевірки.

Дослідження потребує проблематики щодо: аналізу потреб вчителів Moodle у викладанні та вивченні дисциплін під час COVID-19 пандемії та розробки й удосконалення існуючих структурних функцій Moodle, як електронного навчання для вивчення дисциплін в умовах пандемії COVID-19.

Як правило, більшість дослідників використовували Moodle для вивчення різних дисциплін, зокрема: природничих наук, мови, комп'ютера, математики тощо, щодо управління навчальними програмами та включення процесу рефлексії, щоб допомогти менеджерам вивчити своє минуле та сьогодення, щоб створити нові стратегії для покращення майбутніх управлінських знань/навичок. Використання платформи Moodle у навчанні може допомогти студентам підвищити рівень самостійності навчання, формування навичок соціальної мотивації та організації. Moodle — це безкоштовна навчальна платформа, яка має деякі функції, які можна використовувати під час навчання. Moodle — це засіб навчання, який може сприяти покращенню знань студентів у результаті активної та спільної діяльності під час навчального процесу. Навчання за допомогою Moodle має значний вплив на підвищення мотивації студентів та навчальних результатів учнів. Навчаючись за допомогою Moodle, викладачі можуть створити середовище для електронного навчання, віртуальне навчальне середовище та конструктивістське навчальне середовище.

Також варто викладачам для активного залучення здобувачів використовувати інструменти: Padlet (Padlet.com) — для інтерактивних вправ; Miro (Miro.com) — для візуалізації та репрезентивних активних завдань; Mindmeister (<https://www.mindmeister.com>) — для побудови мап мислення, проявам креативності; Mentimeter (<https://www.mentimeter.com>) — інструмент для реалізації опитування; Google Docs (<https://www.google.com/docs/about/>) — спільне використання Docs документів; Jamboard (<https://www.jamboard.google.com>) — спільна інтерактивна дошка; Opinionstage (<https://www.Opinionstage.com>) — інструмент для створення опитування; Awwapp.com; Kahoot.com; Flippity (flippity.net) — для створення онлайн-ігор з метою навчання тощо. Ці та інші ресурси

допоможуть здійснювати інтерактивні презентації (чат або /та спілкування вголос); фасилітацію (робота разом на електронній дошці); роботі в групах; індивідуальні завдання; опитування; тестування; ситуативні справи тощо [5].

Обираючи рефлексію як інструмент, як потужний ресурс, який допомагає управлінцям трансформувати своє бачення й розуміти, як вони отримують можливість адаптуватися відповідно до своїх сильних та слабких сторін. Іншими словами, процеси рефлексії можуть допомогти управлінцям, вчителям й учням вчитися, досліджуючи їхній минулий і теперішній досвід, щоб приймати рішення щодо свого майбутнього.

Також можна сказати, що в умовах COVID-19 у навчальному процесі окреслилась певна особливість сприйняття інформації здобувачами, так, зокрема, завдяки розвитку інформаційних технологій "відволікатися" здобувачам освіти стало значно легше, ніж це було, принаймні 20 років тому. А зважаючи на те, що покоління, що наразі навчається вже народилося з гаджетами, які вже є частиною їхнього життя, також виникає необхідність врахування цього фактору у процесі навчання. Необхідно зважати на те, що здобувачу достатньо всього 8 секунд аби визначити наскільки та чи інша інформація заслуговує на його увагу. Активна увага переважно може втримуватися 6—8 хвилин. Отже варто орієнтуватися на те, що втримання активної уваги 6-8 хвилин, вимагає певних особливостей викладання, й постійного моніторингу наскільки цікавим буде для здобувачів та чи інша інформація у певний проміжок часу. Тому викладачам в умовах он-лайн навчання необхідно враховувати з одного боку психоемоційні особливості здобувачів, а з іншого максимально ефективно донести знання та допомогти сформувати практичні навички у здобувачів. Зважаючи на це викладачу потрібно "включити аудиторію" та постійно намагатися підтримувати увагу здобувачів, зокрема, шляхом організації опитування, роботи у кімнатах, групах, організовувати панельні дискусії, візуалізувати подану інформацію шляхом використання он-лайн дошок, спільних презентацій, проведення різних вікторин, створювати умови для мотивації здобувачів до саморозвитку та самоорганізації, забезпечити зворотній зв'язок, організувати та здійснити оцінювання.

Другою особливістю у процесі он-лайн навчання є відсутність "природного" візуального контакту, тільки очі здобувача та викладача, й навіть коли, здобувачі не вимикають камери, спілкування все одно відбувається лише у форматі "очі-в-очі", що впродовж тривалого часу також викликає додаткове навантаження. Тож роль викладача в сучасних умовах он-лайн навчання дещо зміщується від лише лектора до ментора, наставника, а також необхідності не лише вчити, а й постійно вчитися самому.

Вартує звернути увагу й на додаткове навантаження на викладачів, що виникає у зв'язку з необхідністю переформатування своїх навчально-методичних комплексів, формату подання інформації та методів контролю, необхідності постійного утримування уваги здобувачів тощо. Тому з'являється таке поняття сучасності як

"Zoom втома", яке притаманне не лише викладачам, а й здобувачам.

Зважаючи на те, навчання в умовах Covid-19 створило нові виклики та загрози, з якими раніше людство не стикалось, природно також говорити про відсутність чітко визначених уніфікованих правил викладання в умовах пандемії, опанування нових дієвих методів та інструментів викладання.

Говорячи про он-лайн навчання можна, зокрема, окреслити основну його проблематику: недостатньо якісний Інтернет; пасивність здобувачів; оцінювання досягнень здобувача; мотивація здобувачів; активне утримування уваги здобувачів; зворотній зв'язок; мотивація викладачів; списування; технічні проблеми; пасивність викладачів; ін.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Поділяючи джерела загроз на зовнішні та внутрішні, та акцентуючи увагу на внутрішніх, які найбільше актуалізувалися в умовах пандемії Covid-19: недостатньо розвинений рівень розвитку інноваційних процесів в освітній, культурній, науково-технологічній та інформаційно-комунікаційних галузях; недостатня розробленість нормативно-правової бази, яка б регламентувала та врегульовувала суспільні відносини у сфері забезпечення національної безпеки в гуманітарній сфері в умовах пандемії Covid-19; зниження ефективності системи освіти і виховання, недостатня кількість кваліфікованих кадрів у галузі забезпечення національної безпеки в гуманітарній сфері в умовах пандемії Covid-19 тощо, варто звернути увагу на те, вказані джерела загроз можуть призводити до формування останніх у гуманітарній сфері, зокрема, мова йде про втрати освітніх компонент, моральних та духовних орієнтирів, зростання девіантної поведінки; посилення науково-технічного відставання України від розвинутих країн, зниження рівня довіри до влади та втрата лояльності до держави; зростання інертності тощо. Тому політика національної безпеки у гуманітарній сфері має бути спрямована на реалізацію національних інтересів та захист національних цінностей у гуманітарній сфері. Важливим є розуміння загальної тенденції того, як організації, співробітники, викладачі та науковці пристосовуються до пандемії. Уроки, які вони засвоїли дозволять ефективно змінюватися та адаптуватися до "нової норми" після COVID-19. З'ясування кореляції між соціокультурними факторами та цифровою інфраструктурою (діджиталізацією) надають більшого розуміння щодо реального їх впливу на рівень стійкості та конкурентоспроможності на рівні країни. Це насамперед: зміцнення, консолідація нації, ефективно та соціально орієнтоване державне управління гуманітарними процесами, зміцнення науково-технічного та технологічного потенціалів, забезпечення інноваційного розвитку держави з метою досягнення належного рівня конкурентоспроможності країни. Також важливу роль відіграє взаємодія та співпраця цифрових інфраструктур й гуманітарної сфери, особливо культурної та освітньої її складової. Ми побачили, що впровадження дистанційної роботи та цифрових інстру-

ментів як на мезо-, так і на макрорівнях, підвищують ефективність реалізації політики дистанційної роботи та планів цифрової трансформації на мезорівні та мають забезпечувати стійкість організацій та робочих місць у новому форматі організації праці.

Цікавим та важливим висновком є те, що, навіть за відсутності високого рівня соціокультурних факторів, що сприяють співпраці, наявність цифрових інфраструктур є достатньою, щоб забезпечити високий рівень стійкості, тобто мова вже йде про необхідні та достатні умови забезпечення стійкості. Отже, поєднання інфраструктури культурної, освітньої та цифрової співпраці мають підвищити стійкість країни та стати одним з інструментів нівелювання ризиків та загроз в умовах пандемії COVID-19 в гуманітарній сфері.

Література:

1. Чупрій Л. Концептуальні засади політики національної безпеки Української держави в гуманітарній сфері. Політичний менеджмент № 1—2, 2013. С. 35—41. https://ipien.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/chuprii_kontseptualni.pdf
2. Газарян С.В. (2019) Бюрократизація чи креативізація: до чого готувати державного службовця? Публічне управління XXI століття: синтез науки та практики: зб. тез XIX Міжнар. наук. конгресу, 19 квітня 2019 р. Харків: Вид во ХарPI НАДУ "Магістр", 568 с.
3. Глобальна та національна безпека: підручник / авт. кол.: В.І. Абрамов, Г.П. Ситник, В.Ф. Смолянюк та ін. / за заг. ред. Г.П.Ситника. Київ: НАДУ, 2016. 784 с.
4. Виклики та загрози гуманітарній безпеці Української Держави: зб. наук.-експерт. мат-лів / за заг. ред. С.І. Здіорука. Київ: НІСД, 2015. 104 с. — (Сер. "Гуманітарний розвиток", вип. 4). https://niss.gov.ua/sites/default/files/2015-12/Druk_Zdioruk_04_02_16-c7c39.pdf
5. Орел, М. (2022). Проблеми публічного управління у сфері освіти в ковідний період. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління, (1 (60), 38—46. [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2021-1\(60\)-7](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2021-1(60)-7)
6. Орел М.Г. Теоретичні основи державного управління у сфері політичної безпеки: монографія. Київ: "Поліграф плюс", 2019. 320 с.
7. Orel, M. H., Sytnyk, H. P., and Zubchuk, O. A., (2022). Conceptual Understanding of the Peculiarities of Managing Innovation-Driven Development of the state in the Current Conditions. *Sci. in nov.*, 18 (2), 3—15. <https://doi.org/10.15407/scine18.02.003> <https://scineng.org.ua/ojs/index.php/ni/article/view/234/99>
8. Alessia Zoppelletto, Ludovico Bullini Orlandi (2022) Cultural and digital collaboration infrastructures as sustainability enhancing factors: A configurational approach / *Technological Forecasting and Social Change*. Volume 179, June 2022, 121645. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2022.121645>
9. Raghavan Aarthi, Mehmet Akif Demircioglu, and Serik Orazgaliyev. 2021 Covid 19 and the New Normal of Organizations and Employees: An Overview', *Sustainability*, 13: 11942. URL: <https://www.mdpi.com/20711050/13/21/11942>
10. Murugan, S., Rajavel, S., Aggarwal, A.K., Singh, A. Volatility, uncertainty, complexity and ambiguity

(VUCA) in context of the COVID 19 pandemic: Challenges and way forward. *Int. J. Health Syst. Implement. Res.* 2020. № 4. P. 10—16.

11. Kniffin K.M., Narayanan J., Anseel F., Antonakis J., Ashford S.P., Bakker A.B., Bamberger P., Vapuji H., Bhawe D.P., Choi V.K. et al. COVID 19 and the workplace: Implications, issues, and insights for future research and action. *Am. Psychol.* 2021. № 76. P. 63.

12. Teleworking during the COVID 19 Pandemic and Beyond: A Practical Guide. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/ed_protect/protrav/travail/documents/instructionalmaterial/wcms_751232.pdf

13. Schuster C., Weitzman, L., Sass Mikkelsen, K., Meyer Sahling, J., Bersch, K., Fukuyama, F., Paskov, P., Rogger, D., Mistree, D., Kay, K. Responding to COVID 19 Through Surveys of Public Servants. *Public Adm. Rev.* 2020. № 80. P. 792—796.

14. Ansell C., Sorensen E., Torfing J. The COVID 19 pandemic as a game changer for public administration and leadership? The need for robust governance responses to turbulent problems. *Public Manag. Rev.* 2020. № 23. P. 1—12.

15. Ahmad A., Alshurideh M.T., Al Kurdi B.H., Salloum S.A. Factors Impacts Organization Digital Transformation and Organization Decision Making During Covid19. Ansell, C., S?rensen, E., Torfing, J. The COVID 19 pandemic as a game changer for public administration and leadership? The need for robust governance responses to turbulent problems. *Public Manag. Rev.* 2020. № 23. P. 1—12.

16. Dar M.A., Gladysz B., Buczacki A. Impact of COVID19 on Operational Activities of Manufacturing Organizations A Case Study and Industry 4.0 Based Survive Stabilise Sustainability (3S) Framework. *Energies.* 2021. № 14. P. 1900.

17. There Is No Returning to Normal After COVID 19. But There Is a Path Forward. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2020/04/covid19three-horizonsframework/>

18. Rai S.S., Rai S., Singh N.K. Organizational resilience and social economic sustainability: COVID 19 perspective. *Environ. Dev. Sustain.* 2021. P. 1—18.

19. John J., Thakur R. Long term effects of service adaptations made under pandemic conditions: The new "post COVID 19" normal. *Eur. J. Mark.* 2021. № 55. P. 1679—1700.

20. Teng Calleja M., Caringal Go J.F., Manaois J.O., Isidro M., Queenie Y., Zantua R.M.S. Examining organizational response and employee coping behaviors amid the COVID 19 pandemic. *J. Behav. Sci.* 2020. № 15. P. 34—50.

21. Lisnani L., Putri R.I.I., Zulkardi and Somakim. Designing Moodle features as e learning for learning mathematics in COVID 19 pandemic. URL: <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/17426596/1657/1/012024>

22. NCTM 2008 The role of technology in the teaching and learning of mathematics. URL: <http://www.nctm.org/about/content.aspx?id=14233>

23. Noawanit S. F., Jintavee K., Bundit P., Maneerat L. E learning system to enhance cognitive skills for learners in higher education. *Procedia Social and Behavioral Sciences.* 2015. № 174. P. 667—673.

24. Arkorful V., Abaidoo N. The role of e learning, the advantages and disadvantages of its adoption in higher education. *International Journal of Education and Research* 2014. № 2 (12). P. 397—410.

References:

1. Chuprij, L. (2013), "Conceptual principles of the national security policy of the Ukrainian state in the humanitarian sphere", *Politychnyj menedzhment*, vol. 1—2, pp. 35—41, available at: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/chuprii_kontseptualni.pdf (Accessed 10 June 2022).

2. Hazarian, S.V. (2019), "Bureaucratization or creativity: what to prepare a civil servant for?", *Public administration of the XXI century: a synthesis of science and practice : zb. tez XIX Mizhnar. nauk. Konhresu [Publichne upravlinnia XXI stolittia: syntezy nauky i praktyky : zb. tez XIX Mizhnar. nauk. konhresu]*, KhariNADU, Kharkiv, Ukraine, 19 april.

3. Abramov, B.I. Sytnyk, H.P and Smolyanyuk, V.F. (2016), *Global and national security [Hlobal'na ta natsional'na bezpeka]*, NADU, Kyiv, Ukraine.

4. Zdioruk, S.I. (2015), "Challenges and threats to the humanitarian security of the Ukrainian State", *Coll. scientific expert mat-liv NISD, Ser. "Humanitarian Development"*, vol. 4, available at: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2015-12/Druk_Zdioruk_04_02_16-c7c39.pdf (Accessed 10 June 2022).

5. Orel, M. (2022), "Problems of public administration in the field of education in the hereditary period", *Naukovi pratsi Mizhrehional'noi Akademii upravlinnia personalom. Politychni nauky ta publichne upravlinnia*, vol. (1 (60)), pp. 38—46. [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2021-1\(60\)-7](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2021-1(60)-7)

6. Orel, M.G. (2019), *Teoretychni osnovy derzhavnoho upravlinnia u sferi politychnoi bezpeky [Theoretical Foundations of Public Administration in Political Security]*, Polihraf plius, Kyiv, Ukraine.

7. Orel, M. H., Sytnyk, H. P., and Zubchuk, O. A., (2022), "Conceptual Understanding of the Peculiarities of Managing Innovation-Driven Development of the state in the Current Conditions", *Sci. in nov.*, vol. 18 (2), pp. 3—15. doi.org/10.15407/scine.18.02.003<https://scinn-eng.org.ua/ojs/index.php/ni/article/view/234/99>

8. Zoppelletto, A. and Bullini Orlandi, L. (2022), "Cultural and digital collaboration infrastructures as sustainability enhancing factors: A configurational approach", *Technological Forecasting and Social Change*, Vol. 179, 121645. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2022.121645>.

9. Aarathi, R. Akif Demircioglu, M. and Orazgaliyev. S. (2021), "Covid 19 and the New Normal of Organizations and Employees", *Sustainability*, vol. 13 available at: <https://www.mdpi.com/20711050/13/21/11942> (Accessed 10 June 2022)..

10. Murugan, S., Rajavel, S., Aggarwal, A.K. and Singh, A. (2020), "Volatility, uncertainty, complexity and ambiguity (VUCA) in context of the COVID 19 pandemic: Challenges and way forward", *Int. J. Health Syst. Implement. Res.*, vol. 4, pp. 10—16.

11. Kniffin, K.M., Narayanan, J., Anseel, F., Antonakis, J., Ashford, S.P., Bakker, A.B., Bamberger, P., Bapuji, H.,

Bhave, D.P. and Choi, V.K. (2021), "COVID 19 and the workplace: Implications, issues, and insights for future research and action", *Am. Psychol.*, vol. 76. P. 63.

12. ILO (2020), "Teleworking during the COVID 19 Pandemic and Beyond: A Practical Guide", available at: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/ed_protect/protrav/travail/documents/instructional-material/wcms_751232.pdf (Accessed 10 June 2022).

13. Schuster, C., Weitzman, L., Sass Mikkelsen, K., Meyer Sahling, J., Bersch, K., Fukuyama, F., Paskov, P., Rogger, D., Mistree, D. and Kay, K. (2020), "Responding to COVID 19 Through Surveys of Public Servants", *Public Adm. Rev.*, vol. 80, pp. 792—796.

14. Ansell, C., Sorensen, E. and Torfing, J. (2020), "The COVID 19 pandemic as a game changer for public administration and leadership? The need for robust governance responses to turbulent problems", *Public Manag. Rev.*, vol. 23, pp. 1—12.

15. Ahmad, A., Alshurideh, M.T., Al Kurdi, B.H. and Salloum, S.A. (2020), "Factors Impacts Organization Digital Transformation and Organization Decision Making During Covid19", *Public Manag. Rev.*, vol. 23, pp. 1—12.

16. Dar, M.A., Gladysz, B. and Buczacki, A. (2021), "Impact of COVID19 on Operational Activities of Manufacturing Organizations A Case Study and Industry 4.0 Based Survive Stabilise Sustainability (3S)", *Framework. Energies*, vol. 14, P. 1900.

17. World Economic Forum (2020), "There Is No Returning to Normal After COVID 19. But There Is a Path Forward", available at: <https://www.weforum.org/agenda/2020/04/covid19three-horizonsframework> (Accessed 10 June 2022).

18. Rai, S.S., Rai, S. and Singh, N.K. (2021), "Organizational resilience and social economic sustainability: COVID 19 perspective", *Environ. Dev. Sustain.*, pp. 1—18.

19. John, J. and Thakur, R. (2021), "Long term effects of service adaptations made under pandemic conditions: The new "post COVID 19" normal", *Eur. J. Mark.*, vol. 55, pp. 1679—1700.

20. Teng Calleja, M., Caringal, Go J.F. Manaois, J.O., Isidro, M., Queenie, Y. and Zantua, R.M.S. (2020), "Examining organizational response and employee coping behaviors amid the COVID 19 pandemic", *J. Behav. Sci.*, vol. 15, pp. 34—50.

21. Lisnani, L. and Putri, R.I.I., "Designing Moodle features as e learning for learning mathematics in COVID 19 pandemic", available at: <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/17426596/1657/1/012024> (Accessed 10 June 2022).

22. NCTM (2008), "The role of technology in the teaching and learning of mathematics", available at: <http://www.nctm.org/about/content.aspx?id=14233> (Accessed 10 June 2022).

23. Noawanit, S. F., Jintavee, K., Bundit, P. and Maneerat, L. (2015), "E learning system to enhance cognitive skills for learners in higher education", *Procedia Social and Behavioral Sciences*, vol. 174, pp. 667—673.

24. Arkorful, V. and Abaidoo, N. (2014), "The role of e learning, the advantages and disadvantages of its adoption in higher education", *International Journal of Education and Research*, vol. 2 (12), pp. 397—410.

Стаття надійшла до редакції 23.06.2022 р.